Урок. Кличний відмінок

Урок вивчення нового матеріалу з елементами практикуму · 45 хв

«Сила слова безмежна.» — Е. Жиарден

Проблемне питання уроку: Чому до Андрія ми звертаємося «Андрію», а до Марії «Маріє», хоча обидва імена належать до м’якої групи?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень або учениця називає закінчення кличного відмінка іменників I, II та III відмін і пояснює, від чого вони залежать. • Учень або учениця записує кличний відмінок іменників середнього роду, множини та IV відміни й пояснює, чому форма збігається з називним.	• Учень або учениця застосовує правило і утворює форму кличного відмінка від імен та загальних назв, зокрема зі складеними звертаннями. • Учень або учениця знаходить і виправляє помилки у формах звертань та пояснює написання закінчення.	• Учень або учениця усвідомлює значення нормативної форми звертання для поваги до співрозмовника та культури мовлення.

Базові поняття і терміни

кличний відмінок, звертання, відміна, тверда група, м’яка група, мішана група, закінчення.

Форми роботи

- фронтальна бесіда
- робота з текстом підручника
- робота в парах із таблицею правила
- спостереження за прикладами
- редагування речень

Обладнання та реактиви

- Підручник «Українська мова. 10 клас» (Голуб, Новосьолова), § 57, с. 168–169

- Слайд або таблиця на дошці «Закінчення кличного відмінка іменників» із прикладами за родами та групами
- Картки з чотирма завданнями для закріплення
- Бланки для запису в парах: порожня таблиця «Рід, закінчення, приклади»

Демонстрації

- Слайд із парами Андрій і Андрію, Марія і Маріє, Наталія і Наталіє, Наталя і Наталю — помічаємо, що закінчення залежить від роду й будови слова
- Таблиця закінчень кличного відмінка за родами на слайді — помічаємо, які закінчення мають тверда, м’яка й мішана групи
- Слайд зі складеними звертаннями (колего Степане, пані Катерино, брате Петре, колего Іваничук) — помічаємо, яке слово має форму кличного відмінка, а яке залишається в називному
- Слайд із формами слів на -ець (хлопче, кравче, шевче, женче, але бійцю, покупцю) — помічаємо чергування приголосних і виняток

Міжпредметні зв'язки

- Українська література — звертання до землі, світу, кобзи, музи в поетичних рядках П. Куліша, Л. Долика, Н. Данилюк

Місце уроку в темі

Попередній урок: Учні пригадують звертання та поділ іменників на відміни й групи, що вивчали раніше.

Наступний урок: На наступному уроці учні вправляються у вживанні звертань у мовленні, зокрема у звертаннях до посадових і титулованих осіб.

Безпека

- Під час роботи в парах учні переміщуються лише за сигналом учителя, проходи між партами залишаються вільними, сумки стоять під партами.
- Слайд із таблицею правила розташовано так, щоб усі бачили його без нахилу вперед і не вставали з місць.
- Смартфони й планшети на уроці не використовують, тому виходу в інтернет немає; пошук додаткових прикладів учні виконують у підручнику.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв

3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент — 1 хв

Учитель: Вітається з класом, уживаючи звертання, і налаштовує на роботу.

Учні: Відповідають на привітання, також називаючи вчителя звертанням, і готують зошити.

Учитель каже: «Добрий день, друзі!» Очікувана відповідь учнів: «Добрий день, учителю!» (або «учителько!»). Учитель звертає увагу, що в обох фразах використано звертання.

Актуалізація — 5 хв

Учитель: Проводить мозковий штурм, читає запитання по черзі й дає хвилину на письмову відповідь кожного.

Учні: Кожен учень письмово в зошиті одним рядком відповідає на кожне запитання, потім перевіряє себе за відповідями вчителя.

1. Що таке звертання? Очікувана відповідь: слово або сполука слів, що називає того, до кого звертаються. 2. Як звертання виділяють на письмі? Очікувана відповідь: комами або знаком оклику. 3. Скільки відмін в іменників? Очікувана відповідь: чотири, I, II, III та IV. 4. На які групи поділяють іменники I і II відмін? Очікувана відповідь: на тверду, м’яку та мішану. 5. До якої групи належить слово «товариш»? Очікувана відповідь: до мішаної групи.

Мотивація — 3 хв

Учитель: Показує на слайді три пари прикладів і ставить проблемне питання уроку.

Учні: Дивляться, порівнюють форми, висловлюють припущення одним-двома реченнями.

На слайді три пари. Андрій, але до нього кажемо «Андрію». Марія, але до неї кажемо «Маріє». Петро, але «Петре», тоді як тато, але «тату». Учитель питає, що викликає здивування. Очікувана відповідь: схожі за будовою слова мають різні закінчення. Далі ставить проблемне питання «Чому до Андрія ми звертаємося „Андрію“, а до Марії „Маріє“, хоча обидва імена належать до м’якої групи?» і домовляється повернутися до нього наприкінці уроку.

Вивчення нового — 21 хв

Учитель: Організовує три активності, показує слайди з прикладами, ставить запитання, підсумовує складання алгоритму.

Учні: Працюють із текстом підручника, у парах заповнюють таблицю, спостерігають за прикладами й складають алгоритм утворення кличного відмінка.

Активність 1 (7 хв). Робота з текстом підручника: Голуб, Новосьолова, § 57, с. 168–169, і Заболотний, § 45, с. 163–164. Учні читають правило і виписують у зошит опорні дані. Питання вчителя. Чим кличний відмінок відрізняється від інших відмінків? Очікувана відповідь: він не відповідає на питання, а називає того, до кого звертаються. Яка його функція? Очікувана відповідь: служить для звертання, пов’язаний із синтаксичною темою «Звертання». Продукт активності: запис у зошиті, що кличний відмінок

використовують для звертання. Активність 2 (8 хв). Заповнення таблиці в парах за даними слайда. Для жіночого роду: закінчення -о (Ганно, Ларисо, мамо, сестро, Полтаво), закінчення -е або -є (Наталіє, Маріє, Юліє, ученице, любове, мріє), закінчення -ю у пестливих формах (матусю, доню, Наталю, Галю). Для чоловічого та спільного роду: -о (Миколо, колего, старосто), -е (Павле, Ілле, Євгене, Богдане, друже, козаче, хлопче, директоре, школяре, Дніпре), -у (Олегу, батьку, сину, тату, читачу), -ю для м'якої групи (Василю, Сергію, Ігорю, лікарю, учителю, місяцю, краю). Для середнього роду, множини та слів IV відміни форма збігається з називним: озеро, курча, дитя, пташа, плем'я. Пари порівнюють свою таблицю із зразком на слайді. Продукт активності: заповнена таблиця закінчень за родами та групами. Учитель окремо виділяє зауваження: чоловічі імена м'якої групи переважно мають -ю (Андрію, Олексію), а жіночі переважно -є (Софіє, Маріє); виняток становлять пестливі форми (матусю). Активність 3 (6 хв). Спостереження за прикладами з питаннями. Приклади на слайді. Складені звертання: колего Степане, пані Катерино, брате Петре; колего Іваничук; слова на -ець: хлопче, кравче, швець і шевче, жнець і женче, бійцю, покупцю. Питання. Що спільного у звертаннях колего Степане, пані Катерино, брате Петре? Очікувана відповідь: у них обидва слова стоять у кличному відмінку. Що відрізняє звертання колего Іваничук? Очікувана відповідь: форму кличного відмінка має тільки загальна назва, прізвище залишається в називному. Що відбувається зі звуками у словах швець і шевче? Очікувана відповідь: відбувається чергування приголосних, тож форма шевче відрізняється від слова швець. Які слова на -ець є винятками? Очікувана відповідь: боєць і покупець (бійцю, покупцю). Учні разом складають алгоритм: 1) визначити рід і відміну іменника; 2) визначити групу (тверда, м'яка, мішана); 3) вибрати закінчення за таблицею; 4) якщо звертання складене, поставити в кличний відмінок усі слова, крім прізвища; 5) перевірити чергування приголосних і винятки. Продукт активності: алгоритм із п'яти кроків у зошиті. Важливо підкреслити типові помилки: безадресне звертання без кличного відмінка (Дякую! Прошу тебе) та неправильне закінчення, наприклад Олексіє замість Олексію й Софію замість Софіє.

Закріплення 9 хв

Учитель: Роздає картки, організовує самостійну роботу і перевірку за відповідями.

Учні: Виконують чотири завдання письмово, перевіряють один одного в парах і виправляють помилки.

Рефлексія 4 хв

Учитель: Повертає клас до проблемного питання, пропонує прийом і підсумовує.

Учні: Письмово відповідають на проблемне питання, усно діляться відкриттями.

Домашнє завдання 2 хв

Учитель: Оголошує базове завдання та завдання за вибором, коротко пояснює порядок виконання.

Учні: Записують завдання в щоденник і ставлять уточнювальні запитання.

Завдання для закріплення

1. Запишіть іменники в кличному відмінку: Світлана, Соломія, Олексій, Назар, батько, гончар, швець. Умотивуйте закінчення.

Відповідь: Світлано (тверда група, жіночий рід, закінчення -о), Соломіє (м'яка група, жіночий рід, закінчення -є), Олексію (м'яка група, чоловічий рід, закінчення -ю), Назаре (закінчення -е), батьку (закінчення -у), гончарю (закінчення -ю), шевче (закінчення -е з чергуванням звуків).

2. Прочитайте речення й упишіть закінчення кличного відмінка замість крапок. 1. Я люблю тебе, світ.., золотий і сумний. 2. Моя натхненна Муз.. світлокрила, за кожне слово дякую тобі. 3. Кобз.., моя непорочна утіхо! 4. Свічечк.. каштанова, травнева, як змогла ти на вітрах зрости?
Відповідь: 1. Світе. 2. Музо. 3. Кобзо. 4. Свічечко.

3. Поставте звертання в кличний відмінок: колега Антоніна, пані Софія, лікар Сергій, колега Іваничук, брат Петро.
Відповідь: Колего Антоніно, пані Софіє, лікарю Сергію, колего Іваничук (прізвище залишається в називному), брате Петре.

4. Знайдіть і виправте помилки у звертаннях. Одне речення правильне. 1. Доброго ранку, Олексіє! 2. Привіт, Софію! 3. Дякую, матусю! 4. Вибач, Андрій.
Відповідь: 1. Доброго ранку, Олексію! 2. Привіт, Софіє! 3. Дякую, матусю! (речення правильне, пестлива форма має -ю). 4. Вибач, Андрію.

Диференціація

Сильним: Складіть чотири речення зі зверненнями до гончаря, жнеця, школяра й свекра у формі кличного відмінка, поясніть чергування звуків у слові жнець.

Підтримка: Скористайтеся зразком. Богдан, кличний відмінок Богдане (чоловічий рід, закінчення -е). Юлія, кличний відмінок Юліє (м'яка група, жіночий рід, закінчення -є). Тато, кличний відмінок тату (закінчення -у). За цими зразками запишіть кличний відмінок слів Євген, Таїсія, син.

Домашнє завдання

Базове: Вивчити правило § 57 (Голуб, Новосьолова) та виконати вправу 610 на с. 168: прочитати речення, поставивши слова в дужках у кличному відмінку.

За вибором: На вибір виконати одне завдання. Випишіть з улюблених поезій речення зі зверненнями й поясніть закінчення іменників (вправа 614). Або напишіть другові чи подрузі електронного листа про плани на літні канікули (вправа 615). Або напишіть есе «У кожного слова своя вага» (вправа 616).

Рефлексія

Прийом «Одне речення». Письмово (у зошиті, 2 хвилини) учні відповідають на проблемне питання: «Чому до Андрія ми звертаємося „Андрію", а до Марії „Маріє"?» Очікувана відповідь: закінчення кличного відмінка залежить від роду, відміни та групи іменника; чоловічі імена м'якої групи мають -ю, а жіночі -є. Далі усно (2 хвилини) двоє-троє учнів відповідають, що було їхнім відкриттям на уроці.

Джерела:

- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 168
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 168, 169
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 169